

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR NATIONAL-PATRIOTIC UPBRINGING OF FUTURE TEACHERS IN THE PROCESS OF THEIR PROFESSIONAL TRAINING

Стаття присвячена теоретичним засадам і принципам формування патріотичної свідомості та національної ідентичності у студентів як майбутніх викладачів, що актуально в умовах сьогодення та потребує більш глибокого вивчення. У роботі проаналізовано специфіку визначення національно-патріотичного виховання, що полягає у: формуванні національно-патріотичних цінностей; вихованні гідності за історію та культуру України; соціальній відповідальності особистості; вихованні активної громадянської позиції; здатності протидіяти проявам аморальності, правопорушень, бездуховності, антигромадської діяльності кожного громадянина України.

Доведено, ключовими складовими процесу формування педагогічної майстерності викладача та розвитку національно-патріотичного виховання є системний підхід до педагогічної майстерності; педагогічна компетентність як центральний елемент педагогічної майстерності та розвитку національно-патріотичного виховання; розвиток педагогічних здібностей, які сприяють самовдосконаленню, професійному розвитку, підвищенню рівня педагогічної майстерності та сприяють національно-патріотичному вихованню; використання технологій колективного творчого навчання та виховання, спрямованих на розвиток творчого потенціалу як викладача, так і учасників освітнього процесу.

З'ясовано, що для забезпечення ефективності процесу розвитку національно-патріотичного виховання майбутніх викладачів, необхідно реалізувати такі педагогічні умови: формування мотиваційно-ціннісних якостей особистості викладача щодо розвитку національно-патріотичного виховання; використання технологій колективного творчого виховання щодо розвитку національно-патріотичного виховання майбутніх викладачів; створення виховного середовища для ефективного розвитку національно-патріотичного виховання майбутніх викладачів.

У даному дослідженні розкрито важливість врахування національних цінностей та культурної спадщини в освітньому процесі. Характеризовано процес професійної підготовки щодо розвитку національно-патріотичного виховання майбутніх викладачів як багатокomпонентний процес.

Ключові слова: виховання, педагогічні умови, національно-патріотичне виховання,

технологія колективного творчого виховання.

This article is devoted to the theoretical foundations and principles of the formation of patriotic consciousness and national identity among students as future teachers, which is topical in today's conditions and requires a deeper study. The work has analyzed the specifics of the definition of national-patriotic upbringing, which consists in: formation of national-patriotic values; education of dignity for the history and culture of Ukraine; social responsibility of the individual; fostering active civic position; the ability to counteract the manifestations of immorality, offenses, lack of spirituality, and anti-social activities of every citizen of Ukraine.

Confidently, the key components of the process of forming the teacher's pedagogical skills and the development of national-patriotic education are a systematic approach to pedagogical skills; pedagogical competence as a central element of pedagogical skills and the development of national-patriotic education; development of pedagogical abilities that contribute to self-improvement, professional development, raising the level of pedagogical skills and contribute to national and patriotic education; the use of collective creative learning and education technologies aimed at developing the creative potential of both the teacher and participants in the educational process.

It has been found out that in order to ensure the effectiveness of the process of development of national-patriotic upbringing of future teachers, it is necessary to implement the following pedagogical conditions: the formation of motivational and valuable qualities of the teacher's personality regarding the development of national-patriotic upbringing; application of technologies of collective creative education for the development of national-patriotic upbringing of future teachers; creation of an educational environment for effective development of national-patriotic upbringing of future teachers.

This study has revealed the importance of taking into account national values and cultural heritage in the educational process. The process of professional training regarding the development of national-patriotic upbringing of future teachers has been characterized as a multi-component process.

Key words: upbringing, pedagogical conditions, national-patriotic upbringing, technology of collective creative education.

УДК 378.091.212:37:172.15

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/66.44>

Воровка М.І.,

докт. пед. наук,
професор кафедри педагогіки
і педагогічної майстерності
Мелітопольського державного
педагогічного університету імені
Богдана Хмельницького
(м. Запоріжжя, Україна)

Кожевникова А.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки
і педагогічної майстерності
Мелітопольського державного
педагогічного університету імені
Богдана Хмельницького
(м. Запоріжжя, Україна)

Постановка проблеми. Сьогодні концепція національно-патріотичного виховання в Україні зазнає змін під впливом численних ризиків і загроз, а саме: порушення глобальної системи безпеки;

загальний стрес серед населення та підвищена тривожність; перетворення інформаційного простору в майданчик для маніпуляцій громадською свідомістю та вироблення ціннісної дезорієнтації;

інформаційна агресія; наявність елементів імперського тоталітаризму в громадській свідомості, які виникли внаслідок знищення української духовно-культурної та історичної спадщини; розбіжності в уявленнях про історичне минуле та інші аспекти.

Слід звернути увагу, що в Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді з 2015 року національно-патріотичне виховання розглядається як комплексна, системна і цілеспрямована діяльність, яку проводять органи державної влади, громадські організації, сім'я, освітні заклади та інші соціальні інститути. Ця ініціатива спрямована на готовність молоді до виконання громадянського і конституційного обов'язку з захисту національних інтересів, цілісності та незалежності України, сприяння становленню країни як правової, демократичної та соціальної держави [11, с. 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз теоретичних аспектів проблеми патріотичного виховання розкривали Г. Ващенко, Б. Грінченко, О. Духнович, М. Драгоманов, Я. Коменський, Я. Корчак А. Макаренко, О. Мороз, І. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Г. Шевченко, М. Євтух, М. Ярмаченко та ін.; специфіку процесу національно-патріотичного виховання досліджували Ю. Бондаренко, М. Боришевський, О. Вишневський, О. Гевко, М. Стельмахович, М. Щербань, М. Янів, О. Ярмоленко та інші.

У Великому тлумачному словнику зазначено, що національно-патріотичне виховання випромінює як національні, так і патріотичні стремління [2, с. 588].

І. Бех розглядає національно-патріотичне виховання як процес формування особистості, яка визнає себе патріотом України через індивідуальний розвиток. Цей підхід спрямований на створення позитивного (пізнавально-емоційного) відношення до рідної країни через керівництво ціннісними принципами [1, с. 12].

Саме тому ми можемо зробити висновок, що специфіка національно-патріотичного виховання полягає у:

Формуванні національно-патріотичних цінностей: національно-патріотичне виховання спрямоване на закріплення таких цінностей, як гідність, свобода, толерантність, гуманізм, самоповага, патріотизм, обов'язок перед своєю країною.

Вихованні гідності за історію та культуру України: національно-патріотичне виховання сприяє формуванню в громадянському суспільстві України самоповаги, яка передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості майбутніх викладачів, розквіту національної самосвідомості та визнання пріоритету прав людини.

Соціальній відповідальності, спонукає особистість саме за допомогою національно-патріотичного

виховання бути активними громадянами України, брати участь у громадському житті міста, селища, району чи області, щоби підтримувати та вдосконалювати свою країну та підтримання кращих рис української нації – працелюбності, прагнення до свободи, любові до природи та мистецтва, поваги до батьків та родини.

Вихованні активної громадянської позиції, яке доводить, що національно-патріотичне виховання стимулює готовність до участі у виборах, громадських діях та інших формах громадянської діяльності для покращення країни та створенню умов для розвитку громадянської активності, професіоналізму, високої мотивації до праці як основи конкурентоспроможності громадянина, держави.

Вихованні здатності протидіяти проявам аморальності, правопорушень, бездуховності, антигромадської діяльності кожного громадянина України.

У процесі формування педагогічної майстерності викладача та розвитку національно-патріотичного виховання виділяються ключові складові: системний підхід до педагогічної майстерності, який визнає її як складову структури особистості; педагогічна компетентність як центральний елемент педагогічної майстерності та розвитку національно-патріотичного виховання, який визначає рівень знань, умінь та навичок викладача; розвиток педагогічних здібностей, які сприяють самовдосконаленню, професійному розвитку, підвищення рівня педагогічної майстерності та сприяють національно-патріотичному вихованню; використання технологій колективного творчого навчання та виховання, спрямованих на розвиток творчого потенціалу як викладача, так і учасників освітнього процесу [12, с. 65].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість наукових праць у галузі педагогіки, психології та філософії, проблема розвитку національно-патріотичного виховання майбутніх викладачів під час професійної підготовки залишається недостатньо вивченою і не розкритою на достатньому рівні. Навпаки, накопичений педагогічний досвід та практика вимагають подальшого аналізу та узагальнення для вирішення завдань, які ставить теорія та методика виховної роботи. Зокрема, потрібно визначити педагогічні умови для вдосконалення національно-патріотичного виховання, з урахуванням воєнного і повоєнного стану. Крім того, теоретичні досягнення не завжди можна ефективно застосовувати на практиці.

Мета статті: схарактеризувати педагогічні умови національно-патріотичного виховання майбутніх викладачів у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Педагогічні умови є складовими та визначальними чинниками досягненням високого рівня сформованості готовності майбутніх викладачів до національно-патріотичного виховання під час освітнього процесу закладу вищої освіти. В результаті теоретичного аналізу ми обґрунтували необхідні педагогічні умови для розвитку вказаного типу діяльності, що є складним, системним, керованим та динамічним процесом, ефективність якого залежить від систематичного виконання педагогічних умов, спрямованих на розвиток всіх суб'єктів освітнього процесу.

Зупинимось більш детально на розкритті сутності виділених нами педагогічних умов розвитку національно-патріотичного виховання майбутніх викладачів у процесі професійної підготовки.

Перша педагогічна умова – *формування мотиваційно-ціннісних якостей особистості викладача щодо розвитку національно-патріотичного виховання.*

У сучасній психолого-педагогічній літературі «формування» розглядають як складник розвитку особистості та як професійний розвиток.

Саме тому, процес професійної підготовки щодо розвитку національно-патріотичного виховання майбутніх викладачів є багатокомпонентним процесом, який окреслюється: по-перше, рівнем всебічного розвитку особистості майбутнього фахівця; по-друге, систему засобів педагогічної діяльності і педагогічної компетентності. Ефективність визначеного процесу розвиває особистість майбутнього педагогічного фахівця в систематичному ключі, охоплюючи його переконання, погляди, відносини, мотивацію, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, вміння та настанови.

Суть цієї умови сприяє виникненню у студентів постійної зацікавленості у вдосконаленні педагогічної майстерності та педагогічної компетентності, щодо процесу розвитку національно-патріотичного виховання, формуванню в них внутрішньої мотивації до процесу набуття професійної компетентності, забезпечує зацікавленість у використанні елементів комунікації та технологій колективного творчого виховання й навчання.

Друга педагогічна умова – *використання технологій колективного творчого виховання щодо розвитку національно-патріотичного виховання майбутніх викладачів»* та використання на заняттях із дисциплін загально-педагогічного циклу технологій колективно-творчого виховання, тренінгових вправ щодо розвитку національно-патріотичного виховання, ділових ігор та заходів національно-патріотичного направлення.

Слід відмітити, що освітні технології поділяються на навчальні та виховні. А. Макаренко, який розкривав особливості творчої колективної

діяльності як одного з найефективніших засобів виховання та формування особистості, був першим, хто розробив теорію і технологію створення дитячого колективу [8, с. 234–242].

Методика колективної творчої діяльності між викладачами та студентами ґрунтується на таких принципах: уся діяльність повинна здійснюватися в колективі з метою результативності; кожна справа має бути спрямована на творчий підхід; самоврядування має базуватися на змінності активу; спільна колективна творча діяльність суб'єктів освітнього процесу де кожен учасник є як лідером і підлеглим. Адаже складовими окресленої технології творчого колективного виховання є: колективне планування; колективна організація; колективне проведення; колективний аналіз; колективне підведення підсумків і післядія.

Отже, зміст технології колективного творчого виховання – формування творчої особистості в процесі колективної діяльності; в організації творчої активної діяльності в колективі, де все ґрунтується на засадах моральності та творчості та розвитку національно-патріотичного виховання.

Використовуючи методики колективного творчого виховання, викладач повинен визначити свою мету: формування суспільно-активної та творчої особистості студентів, яка має здатність сприяти розвитку суспільної культури, внести свій внесок у будівництво правового та демократичного суспільства, а також відчувати власну значущість в громадському контексті.

При організації колективних творчих справ головним педагогічним результатом є процес підготовки і організації справи, а не її зовнішній результат.

У технології колективного творчого виховання головне – основний педагогічний результат технології – розвиток громадянської, національної самосвідомості та здібностей до творчості. Отже, використання технологій колективного творчого виховання сприяє розвитку творчих здібностей учасників навчального процесу, спонукає розвивати лідерські якості, надає можливість здійснювати колективну творчу діяльність та впливати на розвиток національно-патріотичного виховання.

Окреслені умови сприяють створенню ефективної системи виховання, щодо розвитку національно-патріотичного виховання, яка сприяє розвитку творчих здібностей та навичок учасників освітнього процесу в закладі вищої освіти та сприяє їхньому особистісному розвитку.

Ми пропонуємо на семінарських і практичних заняттях, метою яких є підвищення ролі активної практики здобувачів вищої освіти для ефективного формування у них навичок педагогічної майстерності та розвитку національно-патріотичного виховання, використовувати різні методи:

- кейс-метод, дискусії, методи портфоліо викладача, педагогічні ситуативні задачі, діалогова форма занять, педагогічні тренінги, ділові і рольові ігри). Саме тому в низці статей, присвячених проблемі організації та проведення ділових ігор, рольових ми звертаємо увагу організаторів і організаторок гри на важливість попередньої підготовки. Окрім того, у своїх дослідженнях ми вказуємо на різницю між рольовими, дидактичними та діловими іграми на функціональному рівні [4, 5, 6, 13];

- інтерактивні технології навчання, наприклад: «Національно-патріотичний компас», «Календар національно-патріотичної взаємодії», «Відкриваємо Україну разом», «Творча Україна», «Національно-патріотична мозаїка», «Абетка національних традицій України», «Палітра національно-патріотичної виховної творчості» та ін.;

- виконання творчих колективних завдань (есе, творів, рефератів, доповідей, проектів та ін.); засоби (Інтернет, YouTube та ін.).

Використання синергетичного підходу дає можливість виявити нові факти та зв'язки, що сприяють ефективній зміні освітньої парадигми, метою якої є цілісний розвиток особистості в педагогічному процесі. Саме з погляду синергетики розвиток педагогічного процесу – це не вибір між стійкістю та нестійкістю, а вибір одного з можливих нестійких станів, перехід у відносно стійкий стан із тим, щоб знову через нову нестійкість отримати новий імпульс розвитку, набути нових можливостей для реалізації старих і нових функцій педагогічного процесу [10].

Звернімо увагу, що високий рівень формування педагогічної майстерності та компетентності в галузі розвитку національно-патріотичного виховання майбутніх викладачів передбачає наявність таких елементів, як володіння загальнотеоретичними знаннями, здатність аналізу та оцінки творчої діяльності колективу, толерантне ставлення, розвиток національно-патріотичного виховання та чуттєво-емоційної сфери. Це охоплює різноманітні форми взаємін і видів спілкування між індивідами та групами тощо.

Таким чином, рівень розвитку національно-патріотичного виховання особистості викладача проявляється через компоненти професійної компетентності та рівень педагогічної майстерності.

Третьою педагогічною умовою – створення освітнього середовища для ефективного розвитку національно-патріотичного виховання майбутніх викладачів, яка реалізується через створення у закладі вищої освіти національно-патріотичного освітнього середовища – студентські гуртки, турніри, фестивалі, конкурси різного рівня від всеукраїнських до міжнародних, творчі вечори тощо. Крім того, створено ефективне

національно-патріотичного освітнього середовища, яке сприяє використанню різних форм і методів педагогічної взаємодії (різноманітні види лекційних та семінарських занять національно-патріотичного спрямування).

Аналіз досліджень щодо розкриття специфіки термінів «освітнє середовище» та «освітньо-виховне середовище» показує їх уподібнення, саме тому бажано більш детально розглянути ці поняття і розкрити основні етапи процесу формування національно-патріотичного виховання. Створення освітньо-виховного середовища з національно-патріотичною спрямованістю у контексті формування педагогічної компетентності та розвитку педагогічної майстерності майбутніх викладачів хореографії є важливим та актуальним завданням сьогодні.

У педагогічній науці термін «середовище» використовується в широкому і вузькому розумінні: відзначає широку соціальну реальність, суспільство та державу в цілому, а також конкретне оточення, яке безпосередньо впливає на формування та розвиток особистості майбутнього педагогічного фахівця.

Освітньо-виховне середовище у загальному значенні розглядається як сукупність умов різного характеру (природних та створених суб'єктами), у яких розгортається конструктивна взаємодія суб'єктів та явищ соціокультурної діяльності [9].

Освітнє середовище представляє собою узагальнений, об'єднаний, інтегральний і цілісний фактор у формуванні та розвитку особистості. Воно відіграє важливу роль у модифікації поведінки особистості, яка формується під впливом як запланованих, так і непередбачених взаємодій з різними аспектами оточуючого середовища охарактеризував М. Братко [3, с. 71].

Як вказує Н. Гонтаровська, «освітнє середовище виступає значущим та необхідним складовим соціуму і його можна розглядати як цілеспрямовану, організовану, керовану, багатфункціональну та відкриту педагогічну систему, в межах якої учень усвідомлює себе як соціально розвинену та цілісну особистість» [7, с. 83].

Отже, освітньо-виховне середовище закладу вищої освіти ми розглядаємо як систему об'єктивних зовнішніх впливів і педагогічних умов формування особистості, що відкриває нові можливості для організації виховної роботи, самореалізації, самовдосконалення студентів, розвитку їх особистісних і професійних якостей та розвитку національно-патріотичного виховання.

Доцільно підкреслити, що створення освітньо-виховного середовища для ефективного розвитку національно-патріотичного виховання є актуальним та необхідним для розвитку сучасної особистості майбутнього викладача.

Висновок. Процес професійної підготовки щодо розвитку національно-патріотичного виховання майбутніх викладачів є багатокомпонентним. Створення педагогічних умов для ефективного національно-патріотичного виховання майбутніх викладачів в процесі професійної підготовки є актуальним завданням.

Нами аргументовано, що для забезпечення ефективності процесу розвитку національно-патріотичного виховання майбутніх викладачів, необхідно реалізувати такі педагогічні умови: формування мотиваційно-ціннісних якостей особистості викладача щодо розвитку національно-патріотичного виховання; використання технологій колективного творчого виховання щодо розвитку національно-патріотичного виховання майбутніх викладачів; створення виховного середовища для ефективного розвитку національно-патріотичного виховання майбутніх викладачів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І. Д. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ, 2014. 29 с.
2. Бусел В. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ ; Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.
3. Братко М.В. Сутнісний зміст поняття «освітнє середовище вищого навчального закладу». *Педагогічна освіта : Теорія і практика. Психологія. Педагогіка. Фахове видання Київського університету імені Бориса Грінченка*. 2012. № 18. С. 50–55.
4. Воровка М. Ділова гра як засіб підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.0 / Тернопільський нац. пед. ун-т імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2007. 275 с.
5. Воровка М. Ділова гра як технологія активного навчання. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*. 2004. Вип. 31. С. 277–281.
6. Воровка М. Творчий підхід до проведення ділових ігор. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2001. Вип. 127. С. 30–34.
7. Гонтаровська Н. Освітнє середовище як фактор особистості дитини : монографія. К. ; Дніпро – VAL, 2010. 623 с.
8. Інноваційність ідей А.С. Макаренка в педагогіці ХХІ століття / за ред. О.А. Дубасенюк : монографія. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 304 с.
9. Ковальчук В. А. Творче освітньо-виховне середовище навчального закладу – важлива умова розвитку та самовдосконалення особистості. *Креативна педагогіка*. 2017. Вип. 12. С. 57–62.
10. Кожевнікова А. В. Специфіка сучасного педагогічного процесу як складної самоорганізованої системи. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. Вип. 9. С. 46–53.
11. Концепція національно-патріотичного виховання молоді : наказ М-ва освіти і науки України від 16.06.15 р. № 641. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/
12. Національно-патріотичне виховання студентів в освітньо-виховному середовищі університету засобами музичного мистецтва : монографія / О.І. Стрихар, Л.С. Аристова, С.В. Бедакова, Л.Л. Васильєва та інші. Миколаїв : РАЛ-поліграфія, 2020. Ч. 2. 227 с.
13. Kozhevnikova A., Kuznetsova Ya., Gorgola A. The influence of the game in the formation of the national and patriotic personality upbringing of modern youth. *Humanity and Science. Abstracts of the 46 th International scientific and practical conference*. Chicago, 2023. P. 43–48.